

слід здійснити таким чином, щоб не порушити систему та структурну побудову і цілісність інших галузей права, в окремих з нормативних актах яких перебувають й аграрно-правові норми.

Перспективою наукових досліджень у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих наукових результатів, а також проведення детальної характеристики конкретних нормативно-правових актів, що складають сучасне аграрне законодавство України.

Список літератури: 1. Титова Н. И. Материальная ответственность работников сельскохозяйственных предприятий. – М.: Юридическая литература, 1978. – 152 с. 2. Алексеев С. С. Структура советского права. – М.: Юридическая литература, 1975. – 263 с. 3. Казьмин И. Ф. Сельскохозяйственное законодательство: Проблемы и перспективы. – М.: Юридическая литература, 1980. – 136 с. 4. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій: Навчальний посібник для юридичних факультетів вузів. – К.: Вентурі. – 1996. – 208 с. 5. Аграрне право України: Підручник для студ. юрид. спеціал. виш. закл. освіти / За ред. В.М.Гайворонського, В.П. Жушмана. – Х.: Право, 2003. – 240 с. 6. Казанцев Н. Д. Колхозное право: Учебник. – М.: Юрид. лит., 1976 – 400 с. 7. Титова Н. И. Сельскохозяйственное законодательство как развивающаяся отрасль // Советское государство и право. – 1977. – №12. – С. 103–104. 8. Титова Н. И. Аграрне законодавство України // Право України. – 1995. – № 1. – С. 6–9. 9. Аграрне право України: Підручник / Янчук В. З., Андрейцев В. І., Бичкова Ц. В., Василюк С. Ф., Запорожець А. М. та ін. / За ред. академіка АПН, проф. В.З.Янчука. – К.: Юрінком, 1996. – 560 с. 10. Аграрное, земельное и экологическое право Украины. Общие части учебных курсов: Учебное пособие / Под общ. ред. Погребного А. А. – Х.: Одисей, 2000. – 368 с. 11. Назаренко В. Й. Аграрная политика Европейского Союза / Институт Европы РАН. – М., 2004. – 362 с.; Серова Е. Новый аграрный закон США // Бюллетень Центра АПЗ. – № 4 (14). – 2002. – С. 10–18. 12. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

Надійшла до редколегії 08.07.08

І. О. Пристінський

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Реалізація громадянами України права на свободу світогляду і віросповідання, яке гарантується ст. 35 Конституції України, передбачає можливість існування і діяльність численних релігійних організацій різних конфесій із специфічними цілями і функціями, конкретними завданнями і засобами їх здійснення. Структура будь-якої релігійної організації, внутрішні відносини між її органами, система управління, порядок відправлення релігійних обрядів та інші елементи, що визначають характер її діяльності, знаходяться, частіше за все, в залежності від віровчення. Одночасно, діюче законодавство, виконуючи функцію охорони інтересів особи, суспільства і держави, регламентує порядок утворення, реєстрації і діяльності релігійних організацій, встановлює їх права і обов'язки. Високий рівень ефективності державного контролю за дотриманням законодавства про свободу совісті та релі-

гійні організації, значною мірою, залежить від правильного розуміння поняття «релігійної організації».

Очевидно, що за своєю правовою природою релігійна організація є колективним суб'єктом адміністративного права.

Бубнов С. В. підкреслює, що вживаючи поняття «релігійне об'єднання», необхідно мати на увазі, що воно може бути використане в двох аспектах. По-перше, як релігієзнавче поняття, що відображає суть і закономірності відносин, що складаються в процесі організації релігії. По-друге, як юридичне поняття, хоч і розроблене з урахуванням даних релігієзнавства, але що визначає правовий статус цих об'єднань з сукупності зовнішніх чинників і формальних ознак [1, с. 16].

За радянських часів у науковій концепції свободи совісті та релігійних організацій за основу було сприйнято визначення В. І. Леніна, відповідно до якого релігійні об'єднання – це абсолютно вільні, незалежні від влади союзи громадян-одномудців [2, с. 144]. Хоча і вищенаведене визначення є досить стислим, слід відзначити, що воно повною мірою не відображає суттєвих ознак релігійної організації, оскільки під таке визначення можуть підпадати і інші колективні суб'єкти адміністративного права, такі як об'єднання громадян, політичні партії, різноманітні спілки громадян.

У свою чергу, Ф. М. Рудинський визначав релігійне об'єднання як зареєстровану в компетентних державних органах і незалежну від влади місцеву організацію віруючих громадян, що досягли 18-річного віку, одного і того ж культу, віросповідання, напряду або толку, що об'єдналися для сумісного задоволення своїх релігійних потреб [3, с. 42].

Основоположним нормативно-правовим актом про релігійні об'єднання і свободу совісті в радянські часи в Україні став Декрет Тимчасового Робітничо-селянського Уряду УРСР від 22 січня 1919 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» [4].

Після встановлення у квітні 1918 р. влади гетьманату П. Скоропадського в Україні відновлюються колишні державно-церковні відносини «...з тією лише різницею, що повний державний контроль був уже неможливий. В Законі «Про тимчасовий державний устрій України» православна церква оголошується «передовою» (державною), а віруючі інших конфесій дістали право вільного відправлення віри і богослужіння за їх обрядом» [5, с. 29].

Декретом Тимчасового Робітничо-селянського Уряду УРСР від 22.01.1919 р. «Про відокремлення церкви від держави, а школи від церкви» проголошувалися свобода сповідувати будь-яку релігію, вільне відправлення релігійних обрядів, відокремлення церкви від

держави, а школи від церкви, заборона видавати місцеві нормативні акти, які б ущемляли або обмежували свободу совісті або встановлювали привілеї, імунітети на підставі віросповідання, скасовувалися обмеження, пов'язані із сповіданням будь-якої віри, всі церковні та релігійні громади підкорялися загальним положенням про приватні товариства та союзи [6, с. 35].

В 1927 р. прийнято Адміністративний кодекс УРСР, який містив розділ X – «Правила про культу». Це була перша систематизація нормативних приписів щодо відокремлення церкви від держави, порядку утворення релігійних громад, їх правового статусу і припинення діяльності, правового режиму культового майна. Згідно з арт. 358 зазначеного Кодексу об'єднання громадян у релігійні громади обумовлювалося «релігійною метою» і здійснювалося з додержанням правил, встановлених для товариств і спілок, що не мають на меті отримання прибутку. Однак, якщо для утворення цих товариств було необхідним не менше 10 засновників, то для релігійної громади кількість таких осіб становила не менше 50. Також на відміну від товариств і спілок, що не мали на меті отримання прибутку, реєстрація релігійних організацій прав юридичної особи їм не давала [7, с. 284–286].

У свою чергу відповідно до п. 3 постанови ВЦВК та Ради Народних Комісарів «Про релігійні об'єднання» від 08.04.1929 р. релігійною громадою визнавалося місцеве об'єднання віруючих громадян, які досягли 18-річного віку, одного й того ж культу, віросповідання, напряму чи толку, в кількості не менше 20 осіб, які об'єдналися для спільного задоволення своїх релігійних потреб. Віруючим громадянам, які в силу своєї нечисленності не можуть утворити релігійної громади, надавалось право утворити групу віруючих. Релігійні громади та групи віруючих не користувалися правом юридичної особи [8, с. 565].

Подібне правове становище релігійних об'єднань у радянські часи зберігалось до прийняття Указу Президію Верховної Ради РРФСР від 23 червня 1975 року «Про внесення змін та доповнень до постанови ВЦВК та РНК РРФСР від 08.04.1929 р. «Про релігійні об'єднання», згідно з яким релігійні громади отримали право набувати церковне начиння, предмети релігійного культу, транспортні засоби, оренди, будівництва та купівлі будівель для своїх потреб у встановленому законом порядку [9, с. 465].

Лише в Законі СРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» в ст. 13 законодавець передбачив, що релігійні організації визнаються юридичними особами з моменту реєстрації їх статуту (положення) [10].

Зараз єдиним законодавчим актом в Україні, який регулює діяльність релігійних організацій є Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (далі – Закон).

Відповідно до ст. 7 Закону релігійні організації утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно зі своїми статутами (положеннями) [4].

У вітчизняній юридичній науці останнім часом провадилися лише комплексні дослідження цивільно-правового статусу релігійних організацій та конституційно-правових аспектів права на свободу віросповідання.

Так, В. Д. Фучеджі «релігійну організацію» визначила як функціональний різновид добровільної, відносно самоправної, некомерційної юридичної особи, яка створена на основі рівності з метою спільного відправлення релігійних культів та поширення релігійних переконань на основі систематизованого віровчення та наділена не забороненими законом відповідним майновим забезпеченням своєї діяльності [11, с. 6–7].

Більш лаконічне визначення подає у своїй науковій праці Ю. В. Кривенко, яка запропонувала визнати релігійною організацією систему різновидів організаційно оформлених релігійних об'єднань, що мають управлінські та виконавчі органи, чітку структуру, яка забезпечується змістом релігійної парадигми і культу [12, с. 10].

У своєму дисертаційному дослідженні В. М. Малишко надає авторське визначення релігійних організацій як добровільних громадських об'єднань у релігійній сфері, які створені на основі єдності поглядів для задоволення своїх релігійних потреб, спільної реалізації і захисту своїх релігійних інтересів, які діють відповідно до внутрішньої ієрархічної та інституційної структури [13, с. 9].

Аналіз легального та вищевказаних визначень поняття релігійної організації дозволяє виділити низку ознак, притаманних всім без винятку релігійних організацій.

По-перше, необхідно підкреслити, що задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру – основна і єдина мета створення та діяльності кожної релігійної організації незалежно від конфесійної приналежності.

По-друге, до невід'ємних ознак релігійної організації слід віднести добровільність об'єднання віруючих. Тобто членство в релігійних організаціях повинно завжди бути добровільним. Так, добровільність об'єднання передбачає, що кожний громадянин може за власним розсудом вступити до будь-якої релігійної організації та в будь-який час вийти з її складу. Відповідно до ч. 2 ст. 20 За-

гальної декларації прав людини ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації [14, с. 22].

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» не містить ніяких приписів щодо фіксованого членства в релігійній організації. Одночасно, для державної реєстрації статуту релігійної організації необхідно вказати у заяві до відповідного органу у справах релігій прізвища, ім'я та по батькові, паспортні дані осіб, які утворили релігійну громаду. За відсутності фіксованого членства в релігійній організації практично неможливо встановити, хто з осіб є членом релігійної організації, а хто ні. Подібний стан речей може провокувати різні конфліктні ситуації як всередині самої організації, так і у відносинах з іншими організаціями, громадянами та органами влади. Важливість встановлення в Законі обов'язкового фіксованого членства в релігійній організації, на нашу думку, обумовлюється насамперед тим, що органи управління релігійної громади утворюються лише з її членів. Цілком виправданим було б закріплення на рівні закону положення про те, що вступ до релігійної організації здійснюється на підставі відповідної заяви до вищого органу релігійної організації з проханням про вступ до неї.

Одним із найважливіших ознак релігійної організації є здійснення богослужінь, інших релігійних обрядів та церемоній.

Релігійний культ – система релігійних дій, предметів і символів, пов'язаних з релігійними уявленнями віруючих і спрямованих на задоволення потреб суб'єктів релігійної діяльності. Під релігійними обрядами слід розуміти сукупність визначених внутрішніми церковними приписами і правилами індивідуальних чи колективних дій віруючих, спрямованих на встановлення двосторонніх відносин між людиною і надприродними об'єктами [12, с. 12].

По-третє, до ознак релігійної організації слід віднести релігійну освіту та релігійне виховання віруючих. Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону релігійні організації мають право відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи, а також проводити навчання в інших формах [4].

Релігійні організації, які зареєстрували свої статuti (положення) у встановленому законом порядку набувають статусу юридичної особи [9].

Статтею 80 Цивільного кодексу України передбачено, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді [14]. Тобто всі ознаки притаманні юридичній особі повинні бути віднесені і до релігійних організацій з моменту їх державної реєстрації.

Таким чином, на підставі аналізу вказаних вище авторських та легальних визначень поняття «релігійної організації», можна визначити **релігійну організацію як добровільне, некомерційне об'єднання осіб, створене для задоволення своїх релігійних потреб, яке діє відповідно до свого статуту.**

Класифікація релігійних організацій може бути проведена на підставі: конфесійної приналежності, території, на яку поширюється діяльність релігійної організації, організаційно-правових формам, засад членства та способів утворення, мети діяльності, складу засновників, органу реєстрації статуту (положення) релігійної організації тощо.

Релігійні організації за територією, на яку поширюється їх діяльність, можна розподілити на місцеві релігійні організації та релігійні центри та управління. Місцевими релігійними організаціями є релігійні громади, до релігійних центрів та управлінь можуть бути віднесені єпархії, митрополії та ін. За національною ознакою розрізняються національні та іноземні релігійні організації. Національною є така релігійна організація, яка створена на території України відповідно до її законодавства, а іноземною – організація, що створена за межами України відповідно до законодавства іноземної держави. [10, с. 7–8]

За організаційно-правовою формою релігійні організації можна поділити на релігійні громади, релігійні управління та центри, монастирі, релігійні братства, місії, духовні навчальні заклади.

За порядком створення можна класифікувати на:

- первинні – релігійні організації, які можуть бути створені лише безпосередньо громадянами (релігійні громади, релігійні братства та сестринства);

- вторинні – релігійні організації створені іншими релігійними організаціями (релігійні управління та центри, монастирі, місії, духовні навчальні заклади, об'єднання релігійних організацій).

- змішані – релігійні організації, які можуть бути створені як в порядку, передбаченому для релігійних громад, так і релігійними управліннями та центрами (монастирі, релігійні братства).

Залежно від місцезнаходження керівних центрів розрізняють: релігійні організації, керівні центри яких знаходяться на території України; релігійні організації, керівні центри яких знаходяться за межами України.

В залежності від органу реєстрації статуту (положення) релігійної організації можуть бути поділені на: релігійні організації статуту, яких реєструються обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями та Урядом Криму (релігійні громади);

- релігійні організації статуту, яких підлягають реєстрації у Державному органі України у справах релігій (релігійні центри,

управління, монастирі, релігійні братства, місії та духовні навчальні заклади).

Необхідно підкреслити, що чинний Закон містить визначення понять лише релігійної організації та релігійної громади. Тому розробка та надання законодавчих визначень понять інших організаційно-правових форм релігійних організацій (наприклад, монастир, братство, місія тощо) є досить важливим та невідкладним завданням.

У ході дослідження нами вироблені окремі організаційно-правові форми релігійних організацій, а саме:

монастир – це релігійна організація, яка складається з осіб чернечого сану (чоловіків або жінок), які об'єдналися для спільного проживання та сповідання віри за правилами та традиціями чернечого життя;

релігійне братство – це релігійна організація, яка створюється з метою здійснення релігійно-просвітницької діяльності та догодійності;

місіонерське товариство (місія) – це релігійна організація, основною метою створення якої є поширення певного віровчення, в тому числі за кордоном; які ми й пропонуємо внести як доповнення до ст. 1 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Список літератури: Бубнов С. В. Административно-правовой статус религиозных объединений в Российской Федерации.: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.14 – М., 2003. – 176 с. 2. Ленин В. И. Полное собрание сочинений. – М., 1953. – Т. 12. 3. Рудинский Ф. М. Свобода совести в СССР. – М.: Госюриздат, 1961. – 87 с. 4. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. // ВВР України. – 1991. – № 25. – Ст. 283. 5. Бережний Я. Державно-церковні відносини та свобода совісті у РСРП та УРСР: історичний аспект // Вісник прокуратури. – 2002. – № 5. – С. 27–30. 6. Гаевая Н. П. Советское законодательство о свободе совести / Отв. ред. И. А.Тимченко, АН УССР, Ин-т государства и права. – К.: Наукова думка, – 1988. – 144 с. 7. Адміністративний Кодекс УСРР. Текст та поартикульний коментар / За ред. С. Канарського та Ю. Мазуренка. – Х.: Юридичне видавництво Наркомосту УСРР, 1929. – 400 с. 8. Шведов О. В. Энциклопедия церковного хозяйства. – М.: Ковчег, 2003. – 736 с. 9. О свободе совести и религиозных организациях: Закон СССР от 01.10.90 //Ведомости Верховного Совета СССР. – 1990. – № 41. – Ст. 812. 10. Фучеджі В. Д. Релігійні організації як суб'єкти цивільного права.: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Х., 2006. – 13 с. 11. Кривенко Ю. В. Цивільно-правовий статус релігійних організацій.: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Одеса, 2007. – 20 с. 12. Малишко В. М. Конституційне право людини на свободу світогляду та віросповідання.: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. – К., 2005. – 16 с. 13. Загальна декларація прав людини (ООН, 1948) // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упорядн. Ю. К. Качуренко. – К.: Юрінформ, 1992. – С. 18–24. 14. Цивільний кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

Надійшла до редколегії 01.08.08